

บทที่ 1

บทนำ

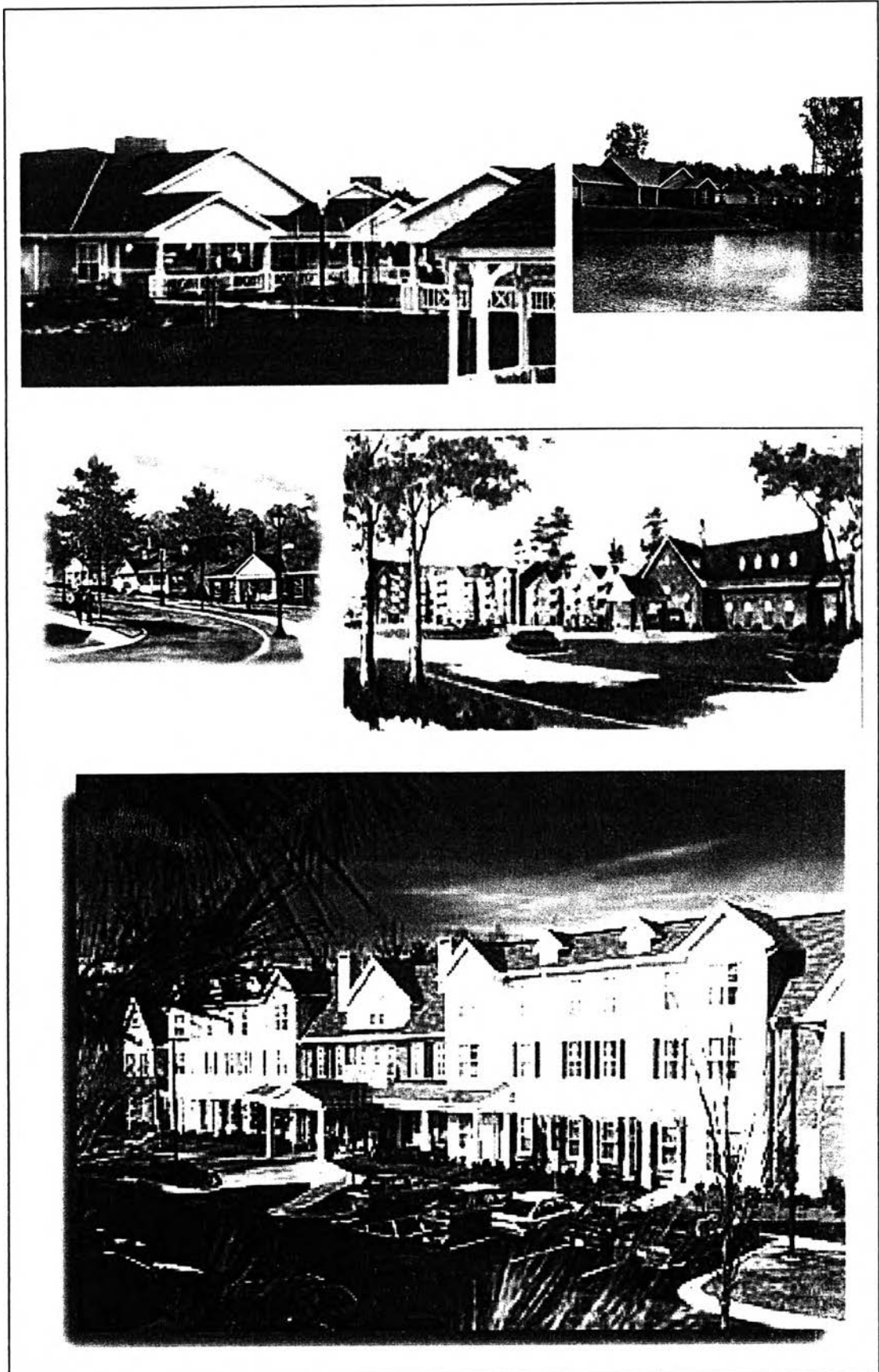

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อัตราการเติบโตของจำนวนประชากรกลุ่มผู้สูงอายุมีอัตราสูงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากการพัฒนาการด้านวิทยาศาสตร์และการสาธารณสุข โดยเฉพาะวิธีป้องกันและรักษาโรค ทำให้มีอัตราการตายลดลง และมนุษย์มีอายุยืนยาวขึ้น มีการศึกษาสถิติย้อนหลัง ณ ปี 2538 มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุน้อยละ 8.11 (4.8 ล้านคน) ของประชากรทั้งประเทศ เพิ่มขึ้นร้อยละ 9.19 (5.7 ล้านคน) ในปี 2543 และมีการคาดการณ์ว่าจำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นอีกเป็นร้อยละ 15.28 (10.7 ล้านคน) ในปี 2563 ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่าในอีก 20 ปีข้างหน้าจากปี 2543 (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544) (แสดงในตารางที่ 1-1 และแผนภูมิที่ 1-1)

อย่างไรก็ดี ลักษณะโครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้ความสามารถของบุตรหลานในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะลดลง โดยเฉพาะในเรื่องเวลาในการดูแลและเอาใจใส่ผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงในครอบครัว เช่น บุตรแต่งงานและย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้ครอบครัวมีจำนวนสมาชิกลดลง หลานต้องออกไปเรียนหนังสือ ผู้สูงอายุจึงต้องอยู่บ้านตามลำพังมากขึ้น (สุธีรา นุ้ยจันทร์, 2530)

จากที่สังคมไทยมีการพัฒนาการตามแบบชาวตะวันตก โดยได้รับวัฒนธรรมตะวันตกมามากมายในเรื่องต่าง ๆ นั้น หากกล่าวถึงเรื่องที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุแล้ว ในสังคมตะวันตกผู้สูงอายุจะไม่ร่วมชายคาเดียวกันกับลูกหลานเมื่อแก่ลง ส่วนใหญ่จะไปอยู่ในชุมชนผู้สูงอายุ เพราะชาวตะวันตกยังคงนิยมชีวิตที่เป็นอิสระ อีกทั้งสังคมของชาวตะวันตก ก็มีสวัสดิการให้คนสูงอายุอย่างพร้อมพร้อมสมบูรณ์ (จิตยา สารธรรม, 2535) ดังนั้นในต่างประเทศโดยเฉพาะในประเทศตะวันตกจึงได้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุโดยภาคเอกชนอย่างแพร่หลาย และในหลายรูปแบบเพื่อรองรับผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถอยู่ตามลำพังได้

ภาพที่ 1-1 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยประเภทต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ

แต่ในประเทศไทยนั้น แม้จะเกิดแนวความคิดในการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุอย่างมากมาย แต่การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะโดยภาคเอกชนยังเกิดขึ้นไม่มากนัก ส่วนใหญ่การพัฒนายังเป็นลักษณะของสถานพยาบาล เช่น โรงพยาบาลกล้วยน้ำไท 2 บนถนนสุขุมวิท 68 และ โกลเด้นเวิลด์ เนอสซิ่ง โฮม บนถนนสุทธิสาร นอกนั้นจะเป็นโครงการกึ่งสังคมสงเคราะห์ เช่น คามิลเลียน โซเซียล เซ็นเตอร์ ที่นครปฐม และจันทบุรี โครงการสวางคนิเวศ ของสภาอากาศไทย ที่สมุทรปราการ หรือโครงการลักษณะโรงแรมรีสอร์ท เช่น บ้านสิริราม่า เฟลส บนถนนพัฒนาการ แต่ลักษณะที่เป็นชุมชนที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุที่ยังมีสุขภาพแข็งแรงคล้ายของต่างประเทศยังไม่มี ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจบ่งบอกถึงลักษณะของผู้สูงอายุไทยที่มีความแตกต่างจากผู้สูงอายุต่างชาติ

ภาพที่ 1-2 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยประเภทต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยนั้น ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุไว้ในหลายกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น ในกลุ่มผู้สูงอายุในเขตคลองเตย (วรวรรณ นิตบงกช, 2541) และในกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานในบริษัทชั้นนำในกรุงเทพฯ (บัญญัติ บุรณสิงห์, 2539) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ยกเว้นกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นข้าราชการตำรวจที่เกษียณอายุในเขตกรุงเทพมหานคร (สุทธิพงษ์ บุญฤทธิ์, 2538) ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง หรือมีที่ดินยังไม่ได้ปลูกสร้างบ้าน ด้านความต้องการที่อยู่อาศัยหลังเกษียณอายุ พบว่าส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่กับลูกหลานหรือญาติในครอบครัวใหญ่ในบ้านหลังเดิม รองลงมาคือ อยู่อาศัยกับคู่ชีวิตหรืออยู่คนเดียวตามลำพังในบ้านหลังเดิม และส่วนใหญ่ของกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวเห็นด้วยกับการจัดตั้งชุมชนพักอาศัยผู้สูงอายุ แต่ยังมีความเห็นว่าควรจัดตั้งโดยภาครัฐเพื่อเป็นที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีที่พักพิง

จึงเป็นข้อสังเกตว่า ผู้สูงอายุไทยนั้นยังคงมีความผูกพันกับที่อยู่อาศัยเดิมค่อนข้างมาก และต้องการอยู่ใกล้ชิดกับบุตรหลาน อย่างไรก็ตามหากผู้สูงอายุขาดผู้ดูแล เช่นว่าไม่มีบุตรหลานหรือไม่ได้แต่งงาน แต่เป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้ดี การจัดให้มีบริการที่อยู่อาศัยในลักษณะชุมชนผู้สูงอายุ นั้น น่าจะเป็นการช่วยสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้กับชีวิตของผู้สูงอายุได้ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2534)

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุต่าง ๆ นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการการศึกษาที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในต่างประเทศ ดังนั้น การศึกษาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุไทยจากกลุ่มผู้สูงอายุเอง โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจ มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาเมื่อสูงอายุเป็นอย่างดี จึงมีความน่าสนใจที่จะทำการศึกษาโดยมีประเด็นที่สนใจจะศึกษา คือ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ของกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่กำลังจะเข้าสู่วัยสูงอายุดังกล่าว ตลอดจนลักษณะการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่อยู่อาศัย รวมถึงความคิดเห็นของผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวต่อรูปแบบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุโดยผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยครอบครัว ภาครัฐ และเอกชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการดำเนินชีวิตทางสังคมของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมอยู่ร้อยละ
- 1.2.2 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมอยู่ร้อยละเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

- 1.3.1 ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร
ทำการศึกษากลุ่มประชากรเฉพาะซึ่งเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุกรณีศึกษา อันได้แก่ ชมรมอยู่ร้อยละ เป็นผู้ที่อายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป หรือผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2496
- 1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา
การศึกษานี้แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วนหลัก ๆ คือ
 - 1.3.2.1 ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการดำเนินชีวิตทางสังคมของกลุ่มประชากรในประเด็นต่าง ๆ อันประกอบด้วย
 - สภาพสุขภาพของผู้สูงอายุ
 - ความถี่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ
 - สภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบัน
 - สภาพการอยู่อาศัย
 - ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย
 - ความคิดเรื่องการย้ายจากที่อยู่อาศัยปัจจุบัน
 - 1.3.2.2 ศึกษาถึงความคิดเห็นต่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ และความคิดเห็นต่อชุมชนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุซึ่งยังไม่พ้นสภาพสมาชิกชมรมฯ มีรายชื่อปรากฏอยู่กับทางชมรมฯ พร้อมมีการแจ้งปีเกิดและที่อยู่แน่นอน

1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการสำรวจจากผู้สูงอายุและผู้ที่กำลังเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีรายได้และการศึกษาค่อนข้างดี และมีที่อยู่อาศัยกระจายทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด โดยใช้แบบสอบถามเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูล อย่างไรก็ตาม สำหรับประเด็นที่ต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติม ได้ใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์เสริม ซึ่งมีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถสังเกตถึงสภาพที่อยู่และการอยู่อาศัยในปัจจุบัน อันอาจมีความเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ระบุมา

นอกจากนี้รายงานการวิจัยนี้จะเป็นการนำเสนอข้อค้นพบเบื้องต้นในประเด็นต่าง ๆ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างเฉพาะกรณีที่ทำการศึกษาเท่านั้น ซึ่งการนำผลไปขยายนั้นพึงต้องทำด้วยความระมัดระวัง

1.6 คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ผู้สูงอายุ

หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป (องค์การสหประชาชาติ, 2533)
(ในการศึกษานี้กำหนดให้ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปที่เป็นสมาชิกชมรมอยู่ร้อยปี-ชีวีเป็นสุข)

ชมรมผู้สูงอายุ (Senior Citizen Club)

หมายถึง กลุ่มผู้สูงอายุที่มีจำนวนตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป มารวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์และแนวความคิดร่วมกันในการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านสุขภาพอนามัย โภชนาการ การศึกษา วัฒนธรรม และการศึกษาหลักธรรมะในพุทธศาสนา รวมทั้งร่วมกันพัฒนาสังคมและประเทศชาติ (บรรลุ ศิริพานิช, 2539)

(ในการศึกษานี้ หมายถึง ชมรมอยู่ร้อยปี-ชีวีเป็นสุข)

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.7.1 ทราบถึงลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการดำเนินชีวิตทางสังคม ของกลุ่มผู้สูงอายุที่ห่วงใยสุขภาพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่กำลังก้าวสู่วัยสูงอายุ หรือลูกหลาน ในการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยเมื่อถึงวัยสูงอายุ หรือเพื่อผู้สูงอายุที่อยู่ในความดูแล
- 1.7.2 เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับภาครัฐนำไปปรับใช้กับนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม

- 1.7.3 เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับภาคเอกชนในการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อป้องกันการสูญเสียทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาไม่ตรงตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย

ตารางที่ 1-1 แสดงประมาณการประชากรประเทศไทย

อายุ (ปี)	2538	2543	2553	2563
0-9	10,848,000 (18.26)	10,526,000 (16.87)	9,791,000 (14.56)	9,108,000 (12.92)
10-19	11,523,000 (19.40)	11,107,000 (17.80)	10,429,000 (15.51)	9,721,000 (13.79)
20-29	11,151,000 (18.77)	11,442,000 (18.34)	10,985,000 (16.34)	10,328,000 (14.65)
30-39	9,517,000 (16.02)	10,171,000 (16.30)	11,112,000 (16.53)	10,754,000 (15.25)
40-49	6,833,000 (11.50)	8,166,000 (13.09)	9,659,000 (14.37)	10,731,000 (15.22)
50-59	4,713,000 (7.93)	5,255,000 (8.42)	7,611,000 (11.32)	9,091,000 (12.89)
60 ปีขึ้นไป	4,818,000 (8.11)	5,734,000 (9.19)	7,637,000 (11.366)	10,777,000 (15.28)
รวม	59,403,000 (100)	62,401,000 (100)	67,224,000 (100)	70,510,000 (100)
อัตราการเพิ่ม	1.18%	0.97%	0.81%	0.47%

ที่มา : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, วารสารประชากรศึกษา, ปีที่ 6, ฉบับที่ 1, กรกฎาคม 2540